

LANSTYÁK ISTVÁN

Comenius Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Pozsony
istvan.lanstyak@uniba.sk

Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia

1. Bevezetés

Írásomban az ún. nyelvmenedzselés-elméletet mutatom be röviden, kiemelve azokat a jellegzetességeit, melyek alkalmassá teszik arra, hogy a hagyományosnak mondható nyelvtervezés helyébe lépve a Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségekben jelentkező nyelvi – ezen belül terminológiai – problémák kezelésének eszközéül szolgáljon.

2. Nyelvmenedzselés-elmélet

A nyelvmenedzselés-elmélet (Language Management Theory) a nyelvi és kommunikációs problémák feltárására, elemzésére és kezelésére szolgáló átfogó elméleti keret, amely nagyon sokféle nyelvalkító törekvést képes integrálni, többek között a nyelvművelést mint a standard nyelvváltozat továbbfejlesztésére, valamint terjesztésére irányuló szervezett tevékenységet (vö. Nekvapil 2007, 2010) és a nyelvtervezést mint az ún. szervezett menedzselés egyik jellegzetes válfaját (a fogalom magyarozatát lásd alább). Lényegében minden olyan problémakezelő törekvést a nyelvmenedzselés-elmélet keretén belül érdemes számon tartani, amelyben jelen van a tágabb értelemben vett nyelvalkító szándék (Lanstyák 2014a, 2014b), így a terminológialakítást is (vö. Fóris–Bölcskei 2019: 144), melynek egyik indítéka a (szak)szövegek alkotásával és értelmezésével összefüggő problémák megelőzése, s melynél egyértelműen jelen van a nyelvalkító szándék is (szókincsalakítás).¹ A nyelvi problémák kezelésén

¹ Erre utalnak az UNESCO által kidolgozott terminológiastratégiai irányelvek is, melyek szerint a terminológiatudomány a különböző szakterületek terminológiáinak szerkezetét, létrehozását, fejlesztését, használatát és alakítását (menedzselését) tanulmányozza (UNESCO-irányelv 2005: 3). E feladatok közül a létrehozás, a fejlesztés és az alakítás egyértelműen nyelvmenedzselési feladat, de háttértevékenységként a használat vizsgálata sem idegen a nyelvmenedzseléstől (csak nem azon van a hangsúly).

túl más metanyelvi tevékenységek is jól értelmezhetők az elmélet keretében.²

A nyelvmenedzselés-elméletet Björn H. Jernudd és Jiří V. Neustupný dolgozta ki az 1970-es években mint a nyelvtervezés-elmélet egyik sajátos ágazatát, továbbfejlesztett változatát. Eleinte „nyelvkorrektció-elméletként” (Language Correction Theory) emlegették; magát a *nyelvmenedzselés* (*language management*) műszót Jernudd és Neustupný (1987) használta először egy konferencián, a kanadai Québecben.

Az elméletről szóló, illetve az elméletet felhasználó munkák bibliográfiája, amely a prágai Károly Egyetem honlapján található,³ jelenleg közel négyszáz tételt tartalmaz, melyekből nagyon sok szabadon le is tölthető. A bibliográfia összeállítói szerint az alapművek közé tartozik Jernudd – Neustupný 1987; Jernudd 1991, 1993; Neustupný 2002; Neustupný–Nekvapil 2003; Nekvapil 2012; Nekvapil–Sherman 2015; Fairbrother–Kimura 2020; Kimura–Fairbrother 2020; de számos további munka is fontos forrás azok számára, akik az elmélettel meg szeretnének ismerkedni, pl. Nekvapil 2000, 2006, 2007, 2009; Muraoka 2009; Jernudd 2020; Dovalil 2022. Itt említem meg három saját írásomat, melyek az elmélet határait feszegetik (Lanstyák 2014b, 2018b, 2021).

Az elmülethez kapcsolódó magyar nyelvű munkák közül először Szabó Mihály két írását kell megemlíteni (2005, 2007), melyekben a szerző bemutatja az elméletet, s hangsúlyozza a szlovákiai magyar viszonylatban való alkalmazhatóságát. Időrendben ezeket követi Nekvapilnak és több munkatársának egy magyar nyelvű tanulmánya, amely többnyelvű vállalatok nyelvmenedzselésével foglalkozik (Nekvapil et al. 2009), majd T. Balla Ágnes és Balogh Erzsébet további négy idevágó írása (Balogh–T. Balla 2009a, 2009b; T. Balla–Balogh 2010a, 2010b), végül Ludányi Zsófia és Domonkosi Ágnes egyik munkája (2022). Jómagam számos magyar nyelvű publikációmban említem a nyelvmenedzselés-elméletet; ezek közül három kifejezetten az elmélet egyes vonatkozásairól, illetve alkalmazási lehetőségeiről szól (Lanstyák 2014a, 2014c, 2015).

Angol nyelvű de a magyar nyelvalkításról szóló, a nyelvmenedzselés-elmélet által ihletett kutatásokról szól egyik, Szabó Mihály Gizellával

² A továbbiakban az *elmélet* mindig a nyelvmenedzselés-elméletre vonatkozik majd; a nyelvtervezés-elméletre többnyire mint *nyelvtervezés*-re utalok, természetesen nem azért, mert kétségbe vonnám elméleti megalapozottságát (a nyelvtervezés-elmélet jóval kidolgozottabb a nyelvmenedzselés-elméletnél, mivel sokkal többen és sokkal változatosabb kontextusokban művelik), hanem csupán azért, hogy a kettőt nyelviileg egyszerűen meg tudjam különböztetni.

³ Lásd <http://languagemanagement.ff.cuni.cz/bibliography> (Hozzáférés: 2023. május 29.)

közösen írt munkánk (Lanstyák–Szabó Mihály 2009), valamint Ludányi Zsófia két angol nyelvű közleménye (2019, 2020).

A nyelvmenedzselés-elméletet korábban inkább a kultúráközi kommunikáció során jelentkező nyelvi problémák kezelésére alkalmazták, ám nem annyira kisebbségi közösségekben, mint inkább olyan kisebb csoportokban, amelyek a maguk módján kisebbségiek ugyan, de nem élnek a kisebbségi kétnyelvűség körülményei közt. Ugyanakkor ez az elmélet maximálisan alkalmas arra is, hogy az őshonos nyelvi kisebbségi közösségek helyzete leírásának, illetve a bennük meglévő nyelvi problémák megoldásának keretétől szolgáljon.⁴ A kisebbségi közösségekben jelentkező nyelvi problémák számottevő hányada pedig épp a szaknyelvekkel, illetve a szaknyelvi és köznyelvi szövegekben található terminusokkal kapcsolatos (ld. pl. Misad 2009; Lanstyák 2018a).

A továbbiakban az elmélet legfontosabb vonásait veszem sorra, majd ehhez kapcsolódóan amellettt érvelek, hogy ez az elmélet alkalmasabb a határon túli magyar közösségekben meglévő nyelvi – köztük terminológiai – problémák kezelésére, mint a hagyományos nyelvtervezés.⁵

2.1. Nyelvi és metanyelvi tevékenység egyetlen keretben

A nyelvvel kapcsolatosan kétféle típusú tevékenységet lehet megkülönböztetni: az egyik a nyelvi, a másik a metanyelvi. A nyelvi tevékenység maga a spontán beszélés, a metanyelvi tevékenység a nyelvi tevékenységről való gondolkodás és beszélés. A metanyelvi tevékenység egyik jellegzetes válfaja a nyelvmenedzselés, illetve a nyelv alakítás.

Nyelvmenedzselésen az elmélet hívei elvben a metanyelvi tevékenységek összességét értik, így a nyelvről való gondolkodást és beszédet akkor is, ha nem kapcsolódik hozzájuk változtatási szándék. A gyakorlatban azonban más a helyzet: a konkrét nyelvi problémák kezelésének bemutatása és elemzése alapján úgy látszik, hogy „nyelvmenedzselésnek” az elmélet hívei valójában az olyan tevékenységet tekintik, melynek célja meglévő vagy jövőbeli beszéléstermékek (diskurzusok) nyelvi megvalósulásának tudatos befolyásolása vagy magának a gondolati valóságként létező nyelvi rendszernek, illetve az abban található elemeknek a megváltoztatása, azaz hagyományosan fogalmazva nyelvi változások előidézése.

⁴ Vö. Neustupný–Nekvapil 2003; Hübschmannová–Neustupný 2004; szlovákiai magyar viszonylatban Sherman 2007; Szabó Mihály 2007; Lanstyák–Szabó Mihály 2009.

⁵ Dolgozatomban a nyelvmenedzselést hangsúlyozottan a *hagyományos* nyelvtervezéssel vetem össze. Tudni kell azonban, hogy napjaink nyelvtervezése sokkal jobban hasonlít a nyelvmenedzselésre, mint a hagyományos nyelvtervezés.

Ebbe a kategóriába nem minden metanyelvi tevékenység tartozik bele. Nem menedzselés ilyen értelemben például egy nyelvtani jelenség leírása, ha azt nem motiválja nyelvváltoztatási szándék.

Jómagam nyelvmenedzselésen elméletileg is azt értem, amit az elmélet gyakorlatilag ért rajta. A *nyelvmenedzselés*, *diskurzusmenedzselés*, *menedzselés*, *menedzsel*, *nyelvmenedzselő* stb. terminusoknak mintegy szinonimájaként használom a *nyelvalakítás*, *diskurzusalakítás*, *alakítás*, *alakít*, *nyelvalakító* stb. terminusokat; nem azért, mert a purista nyelvi ideológia foglya volnék, hanem ezért, mert a *menedzselés* és családtagjai a nyelvmenedzselés-elméletet konnotálják; ezzel szemben a *nyelvalakítás* és családtagjai könnyebben alkalmazhatók a más elméleti keretekben vagy a nyelvművelésben folyó nyelvalakító tevékenységre. Írásomban tehát e két szócsalád egymásnak megfelelő tagjai szinonimának tekintendők.⁶

Ha a nyelvalakítás indítéka az, hogy valamilyen nyelvi problémát vagy nyelvi vonatkozású társadalmi problémát enyhítsünk, megoldjunk vagy más módon kezeljünk (s a nyelvalakításnak többnyire ez az indítéka), **nyelvi problémakezelésről** is beszélhetünk (értelemtükröztető módon *nyelviprobléma-kezelés*-nek kellene írni, de ettől a nehézkes írásmódtól a csekély jelentésbeli különbség miatt eltekintek).

A nyelvhasználatnak és a metanyelvi tevékenységnek egységes elméleti keretben való tárgyalása az elmélet egyik legfontosabb tudományos hozadéka, mivel rávilágít arra a gyakran elhanyagolt tényre, hogy a spontán nyelvhasználat és a tudatos „nyelvtervezés” közt nincs éles határ (vö. Benő–Péntek 2019: 67), a hétköznapi beszélők, mindennapi élethelyzetekben is végeznek nyelvalakító tevékenységet, melynek hosszabb távon akár a nyelvi változásokra is kihatása lehet. Ez inspiráló a terminológia szempontjából is, a spontán terminusalkotás és a tudatos terminusalakítás közt sincs éles határ.⁷

2.2. Nyelvi probléma – az elmélet központi fogalma

A nyelvmenedzselés-elmélet központi fogalma a **nyelvi probléma**. A szokásos meghatározás szerint a nyelvi probléma nem más, mint egy adott beszédhelyzetben érvényesülő nyelvi normától, illetve beszélői elvárásoktól való, negatívan értékelt eltérés. Bár az elmélet normafogalma körül van

⁶ Fóris (2014) a terminológiaalakítást terminológiamenedzsmennek nevezi, s a terminológiatudomány alkalmazott ágához sorolja.

⁷ Ezenkívül – amint láttuk – a terminológiatudomány feladatai közt mind a nyelvi, mind a metanyelvi tevékenységek tanulmányozását megtaláljuk (UNESCO-irányelv 2005): a használat nyelvi, a létrehozás, a fejlesztés és az alakítás pedig metanyelvi tevékenység (ld. még i. m. 8).

némi bizonytalanság,⁸ mindenképpen előremutató, hogy a nyelvmenedzselők nem a standard nyelvváltozat normáját tartják irányadónak, hanem az adott beszédhelyzetben a résztvevők által ott és akkor megfelelőnek érzett normát. Kisebbségi körülmények közt ez már csak azért is előnyös megközelítés, mert így nem kérdőjeleződik meg a kontaktushelyzetben érvényesülő kontaktusnorma legitimitása.

Az elmélet egyik alaptétele az, hogy minden nyelvi probléma eredete a megnyilatkozások szintjének mikrojelenségeiben keresendő; ebből következően a szakemberek a nyelvi problémákat az interakciókban azonosítják, mégpedig hangsúlyozottan a *hétköznapi beszélők* interakcióiban. Ez persze nem azt jelenti, hogy a nyelvmenedzselők ezekről a problémákról azt gondolnák, hogy nem lehetnek társadalmi érvényűek és jelentőségűek, csak annyit, hogy érdeklődésük középpontjában a nyelvi problémákkal szembesülő egyén áll. Nyelvi problémának azt tekintik, amit a hétköznapi beszélők tartanak annak.

Ez a felfogás feltűnően különbözik attól, amit a hagyományos nyelvtervezésben látunk: ennek keretében az állami hatóságok vagy jobbik esetben a nyelvtervezés szakemberei döntenek el, mik a (fontos) nyelvi problémák egy-egy közösségben, sokszor anélkül, hogy az érintetteket megkérdeznék.⁹ Ezzel szemben a nyelvmenedzselők szerint a hétköznapi beszélőktől kell megkérdezni, mit tekintenek nyelvi problémának. Ezért a nyelvalkítási stratégiák tanulmányozása is a hétköznapi beszélők nyelvalkító tevékenységének megismerésével kezdődik. Ebből kiindulva foglalkoznak aztán a szakemberek azzal, mi módon lehet a különböző nyelvi problémákat egy-egy közösségben kezelni. Ez az eljárás egyrészt demokratikus,

⁸ Az elmélet normafelfogása a prágai iskola normafelfogására megy vissza. Ma már azonban a nyelvmenedzselőknek azzal a súlyos ellenvetéssel kell szembesülniük, hogy a normák minden konkrét beszédhelyzetben (egyedi módon) jönnek létre. Az is köztudottá vált, hogy nemcsak a nyelvi normák általában, hanem még a nyelvtani szabályok sem érvényesülnek szigorú következetességgel, azok is dinamikusak és variabilisak. A kontaktushelyzetekre pedig különösen jellemző, hogy több norma érvényesül bennük egyszerre. Ezeknek a problémáknak a nyelvmenedzselők tudatában vannak (ld. Neustupný 2002).

⁹ Arra, hogy hova vezethet, ha azt, hogy mi nyelvi probléma, nem a hétköznapi beszélőktől kérdezik meg, hanem maguk döntenek el a szakemberek, tanulságos példát hoz Grinev-Griniewicz (2014): a 300 000 (!) orvostudományi terminust tartalmazó tadzsik orvosi szótár szavait állítólag a szerzőn kívül senki sem használja, mivel az orvostanhallgatóknak épp elég gondot okoz a latin, az orosz és az angol terminológia elsajátítása, nincs idejük olyan terminusok megtanulására, melyeknek a gyakorlatban úgysem veszik hasznát. Bár az idézett állítás nem kutatási eredmény, s kissé sommásnak tűnik, nincs okunk kételkedni abban, hogy lényegét tekintve igaz; hasonló problémákról más nyelvtervezési projektek implementálásával kapcsolatosan is tudunk.

másrészt életszerű, s összhangban áll az újabb terminológiatudományi törekvésekkel is, melyekben a hangsúly az előírásról a leírásra került át (l. alább).

A nyelvmenedzselésnek ez a megközelítése nagyon előnyös a határon túli magyar kisebbségek számára, mivel valós nyelvi problémákat hoz a felszínre, s életszerű megoldásokat kínál rájuk. Az 1950-es–1980-as években szlovákiai magyar nyelvűvelők például felfigyeltek a szlovákiai magyar nyelvhasználatban „a” normától való eltérésre, ám ez a norma egyrészt nem az adott beszédhelyzetben érvényesülő norma volt, hanem egyfajta nyelvi platonista felfogású standardé, másrészt nem vették figyelembe azt, hogy a közösség tagjai az eltérést problémának érzik-e. Részen ez volt az oka annak, hogy tanácsaik nemegyszer hatástalannak bizonyultak.

Ennek szemléltetésére érdemes megnézni egy szlovákiai magyar terminus, az *összpontosítás* példáját.

Szlovákiában, illetve az egykori Csehszlovákiában azokat a rendezvényeket, melyeket valamilyen konkrét tevékenység együttes végzése érdekében szerveztek (például közös, rendszerint többnapos fölkészülés valamilyen versenyre, fellépésre; bentlakásos foglalkozás, tanfolyam), szlovákul *sústredenie*-nek nevezték és nevezik. A magyarban ilyen átfogó fogalom – és azt jelölő szó – nem létezik, Magyarországon külön-külön beszélnek pl. *bentlakásos próbá*-ról, *tanfolyam*-ról, *edzőtábor*-ról stb., sőt legújabbban *összetartás*-ról is. Ezek fölé nem boltozódik átfogó fogalom, s így nem is létezik mindezekre vonatkoztatható szó, hiperonima. A magyarországiak jól megvannak az ilyen szó nélkül, hiszen az ő tudatukban az ilyen eltérő tevékenységek nem álltak össze egyetlen fogalommá. Nem úgy a szlovákiai magyarok, akiknek szükségük van arra, hogy ezt a fogalmat magyarul is egy szóval (vagy esetleg állandósult szókapcsolattal) nevezzék meg.

Ennek a problémának az egyszerű (nem szakember) beszélők körében kétféle megoldása született, illetve létezik a mai napig: a beszélők egy része kódot váltva magyar szövegben is a *sústredenie* szót használja, más részük pedig a *sústredenie* szó evidensnek látszó közmagyar megfelelőjét, az *összpontosítás* terminust választja ebben a jelentésben, valószínűleg nem is tudatosítva, hogy az *összpontosítás* szónak a közmagyarban nincs ilyen jelentése. Mindez természetesen konkrét élethelyzetekben, „online” történik. Az első megoldás csak a beszélt nyelvben fogadható el, a második azonban az írott nyelvben is, ezért a szó a szlovákiai magyar írásbeliségbe is bekerült.

Az *összpontosítás* szóra azonban a nyelvűvelők is fölfigyeltek, s mivel használatában eltérést fedeztek föl a magyarországi standard normától, kifogást emeltek ellene, arra próbálva rávenni a beszélőket, hogy felejtsek el ezt a kétségtelenül létező fogalmat, s az *összpontosítás* szó használatát

helyett mindig nevezzék meg a konkrét tevékenységet, pl. *összejövetel, megbeszélés, gyakorlás, gyakorlat, edzés, edzőtábor, sporttábor, (bentlakásos) próba, tanfolyam, továbbképzés* stb. (ld. Jakab 1987). Ez az elvárás azonban túl nagy mentális terhet ró a beszélőkre, ezért a kezelésnek ez a módja sokkal inkább felerősítette a problémát, semmint hogy megoldotta volna. Azt mondhatjuk tehát, hogy a szakemberek első megoldási kísérlete kudarcba fulladt.

Szemben a nyelvművelésnek ezzel az életidegen eljárásával a nyelvmenedzselés elfogadta az egyszerű beszélők egyik megoldását, az *összpontosítás* jelentésbeli kölcsönszó használatát, s ezt a terminust legitímálta, mégpedig azzal, hogy fölvetette a *Magyar értelmező kéziszótár 2.* kiadásába korlátozó stílusminősítés nélkül, ezzel jelezve, hogy a szó használatát a legmagasabb írásbeliségben is megfelelőnek tartja.

A Gramma Nyelvi Iroda nyelvmenedzselő tevékenysége azt mutatja, hogy nemcsak annak megítélésében kell a laikus beszélőre támaszkodni, hogy mi probléma és mi nem, hanem abban is, hogy elfogadható-e a laikus beszélő számára a szakemberek által javasolt megoldás vagy sem. Erre utal az alábbi példa:

„Egy esetben nem felsőfokú post secondary képzést indító szakmunkásképző az induló évfolyamba hirdetésben »toborozott« diákokat. A kérdés az volt, hogyan nevezzék magyarul a szlovákul *nadstavbové štúdium*-nak nevezett képzést. A szlovákiai magyar nyelvhasználatban általános az ennek alapján kialakult tükörfelfejezés, a *felépitményi (képzés, iskola)*, Jakab István egy nyelvművelő írásában (Jakab 1983) helyett a *szakosító képzés, tagozat, iskola* kifejezéseket ajánlotta, s mi is ezt javasoltuk a kérdezőnek. Bár az adott iskola igazgatója éppen azért fordult hozzánk, mert kétségei voltak afelől, hogy írott szövegbe illő-e az iskolában szóban rendszeresen használt *felépitményi*, végül is e mellett döntött, mert úgy vélte, hogy az általunk ajánlott *szakosító képzés*-t a célközönség nem fogja érteni.” (Szabó Mihály 2007: 61)

Mivel Magyarországon sem a *felépitményi iskola*, sem a *szakosító iskola* terminus nem használatos (legalábbis ilyen jelentésben), a Gramma tanácsát nem a magyarországi terminológiához való igazodás motiválta. Talán nem is a purizmus (a *felépitményi* tükörszó mivolta), hanem az a feltételezés, hogy a magyarországi beszélők számára a *szakosító* motiváltabb, mint a *felépitményi*, könnyebben tudnak belőle a terminus jelentésére következtetni, vagyis kisebb megértési nehézségeket okoz. Csakhogy az iskolaigazgatónak – érthető módon – nem az elképzelt magyarországi magyar emberek számára való érthetőség volt a fontos, hanem a célközönség számára való érthetőség, ezért a Gramma megoldását – jogosan – elutasította. A szlovákiai magyarok ugyanis természetes módon összekapcsolják

a *felépitményi iskola* kifejezést szlovák megfelelőjével, mivel azonos a motivációjuk, a *szakosító iskola* esetében viszont, mivel motivációjuk eltér, az összekapcsolás nehézségekbe ütközik.

A Gramma munkatársai csak kényszerűségből vették tudomásul, hogy javaslatuk nem „ment át”, pedig az elmélet szellemében természetesnek kellene lennie, hogy a szakember meghajol az érintettek érdekei és akarata előtt.

Egy másik esetben az érintettek részéről történő, ehhez hasonló elutasítást nem az érthetőség motiválta, hanem az, hogy a Gramma Nyelvi Iroda által javasolt megoldás szlovákiai magyar közegben félrevezető volt. Amint arról tanulságosan ír Szabó Mihály (2007), a szlovák *dohoda* szónak mint jogi terminusnak szokásos közmagyar megfelelői a *megállapodás* és a *megegyezés*, ám a szlovákban *dohoda*-nak nevezik a megbízási szerződést is. Ezért utasították el a Gramma Nyelvi Irodához segítségért fordulókat, amikor az iroda munkatársai a szlovák *dohoda a vykonaní práce* kifejezést ennek magyarországi megfelelőjével, az *(eseti) megbízási szerződés* terminussal javasolták visszaadni. Az érintettek azzal érveltek, hogy a javasolt kifejezésben szereplő *szerződés* terminus félrevezető, mivel használata összemosna két, részben eltérő jogi fogalmat, a megállapodást és a szerződést; míg az előbbinek *dohoda* a szokásos szlovák megfelelője, az utóbbinak a *zmluva*. (Lásd még Szabó Mihály 2006.) Egyfelől a *dohoda* és a *zmluva*, másfelől a *megállapodás* és a *szerződés* mindkét nyelvben gyakran használatos szinonimaként, tehát szakmailag (jogilag és nyelvileg) a Gramma tanácsa megfelelő volt, ám nem vette figyelembe a megrendelő részéről fennálló igényt a magyar és a szlovák terminus egybeválogására.

A szakemberek itt is megtanulhatták a leckét: egy-egy ilyen terminus esetében a szlovák jogrend kontextusában a szlovák és a magyar kifejezés közti nyelvi-motivációs egybeválogóság fontosabb szempont a beszélők számára, mint az, hogy az azonos jogi kategória a két nyelv központi standardjában megszokott módon legyen megnevezve. Magyarán: kisebb baj az, ha egy magyarországi jogász nem érti meg pontosan a szlovákiai magyar kifejezést, mint az, ha a szlovákiai magyarok nem értik a közmagyarból átvett kifejezést, s nem tudják egyértelműen hozzákapcsolni szlovák megfelelőjéhez.

2.3. A nyelvmenedzselés szintjei

Mivel a hétköznapi emberek nyelvalakító tevékenysége jellegében és hatásában számottevően különbözik a szakemberek által végzett nyelvalakítástól, az elmélet különbséget tesz egyfelől a „mikro-” és a „makroszint”, másfelől az „egyszerű” és a „szervezett” nyelvmenedzselés közt.

A **mikroszint** a konkrét „online” interakciók szintje, ahol a nyelvi problémák azonosítása és sokszor a kezelésük is történik, a **makroszint** pe-

dig az egyes interakciókban keletkező problémák általánosításának szintje – ezen a szinten történik a nyelvi problémák „offline” kezelése. Itt már a konkrét interakciókhoz való kapcsolódás nem mindig nyilvánvaló, bár az elmélet megköveteli, hogy ez a kapcsolat minél erősebb legyen.

Ami a másodiknak említett fogalompárt illeti, **egyszerű nyelvmenedzselést** a hétköznapi beszélők végeznek konkrét élethelyzetekben; ennek célja „online” vagy „offline” kezelni a résztvevőknek egy szűk körét vagy akár egyetlen embert érintő problémát. Ezzel szemben **szervezett nyelvmenedzselést** jellemző módon szakemberek (pl. nyelvészek) végeznek, amikor „offline” kezelnek olyan problémákat, melyek kisebb vagy nagyobb embercsoportokat érintenek; az ilyen problémakezelés nemegyszer nagyszámú résztvevő bevonásával történik. A szervezett nyelvmenedzselés során a nyelvalakítók mindig offline foglalkoznak a nyelvi problémákkal. Az elmélet megköveteli, hogy az egyszerű nyelvalakítás legyen a szervezett nyelvalakítás végső forrása.

Érdekes itt visszautalni az egyik fenti példánkra, melyben az *összpontosítás* terminussal foglalkoztunk. A nyelvi hiány kiküszöbölésére mikroszinten, az egyszerű nyelvalakítás keretében a beszélők az adott helyzetben vagy a *sústredenie* szlovák vendégnyelvi elemet, vagy pedig az *összpontosítás* jelentésbeli kölcsönszót használják „online” megoldásként. A különféle magyarországi megfelelők ajánlása makroszintű, „offline” kezelés volt a szervezett nyelvalakítás (esetünkben: nyelvművelés) keretében. Szintén szervezett nyelvalakítási (esetünkben: nyelvmenedzselési) lépés volt az *összpontosítás* terminus kodifikálása azáltal, hogy a sajátos szlovákiai magyar jelentése bekerült a *Magyar értelmező kéziszótár* 2. kiadásába.

Az offline-kezelés kétféle lehet: előkezelés (pre-management) és utókezelés (post-management). Az **előkezelés** preventív intézkedések meghozatalát jelenti az anticipált probléma elkerülése érdekében. Az **utókezelés** a jellemző kezelési mód, a már ismert, megtapasztalt problémák kezelése. Ugyanakkor az utókezelés sok esetben egyszersmind előkezelésnek is tekinthető, a leendő problémák elkerülése érdekében. Az **online-kezelés** az *in situ* történő kezelés (in-management).

Az egyszerű nyelvmenedzselés keretében történő előkezelésre példa, ha egy középiskolai végzettségű szlovákiai magyar szakember, mielőtt magyarországi kollégájához utazna szakmai megbeszélésre, áttanulmányozza az adott szakterület magyarországi magyar terminológiáját, hogy elkerülje az esetleges megértési nehézségeket (és azt, hogy magyarországi kollégája rosszat gondoljon róla, esetleg még szakmai hozzáértését is megkérdőjelezze). Az utókezelésre példa, ha a megbeszélés után a szlovákiai magyar szakember összegyűjti azokat a terminusokat, amelyek gondot okoztak, s utólag keresi meg magyarországi magyar megfelelőiket, ezzel mintegy előkészítve a következő megbeszélést (annak a szemszögéből

ez egyszersmind előkezelés is). A harmadik az *ott és akkor* történő „online” kezelés, azaz a példánkban szereplő megbeszélés során tisztázzák a szakemberek a terminológiai problémákat. Ugyanennek a problémának a szervezett nyelvmenedzselés keretében történő kezelése a szakmák többsége tekintetében abból állhatna, hogy a szlovákiai magyar iskolákban használt tankönyveket, melyek szlovákból való fordítások, magyarországi szakemberek lektorálnák, s így az iskolákban a fiatalok a közmagyar szakterminológiát sajátítanák el.

Amint az előző két példából is látszik, az online és az offline megközelítés közt gyakran nagy a különbség: az olyan megoldások, amelyek online teljesen normálisak, elfogadhatóak, offline nemegyszer számításba sem jöhetnek, különösen a szervezett nyelvalakítás esetében.

Így például a szlovákiai magyar szaknyelvekben jelentkező nyelvi hiány az egyszerű online menedzselés keretében legtöbbször könnyen megszüntethető kódváltással, közvetlen kölcsönszavak használatával, alkalmi tükörfordításokkal vagy körülírásokkal, ám a szervezett nyelvmenedzselés ezek közül az eszközök közül legfeljebb a tükörfordításhoz, azaz jelentésbeli kölcsönszavak, tükörszavak és -kifejezések létrehozásához és elterjesztéséhez folyamodhat, közvetlen kölcsönszavak kodifikálásához csak nagyon korlátozott mértékben, mert ezek használatát formális vagy választékos stílusú szövegekben még az iskolázatlan beszélők is elutasítanák.

A nyelvmenedzselésnek az a törekvése, hogy az „alulról felfelé” és a „földről lefelé” megközelítést összekapcsolja, miközben a kiindulás mikroszintű, összhangban áll az újabb terminológiatudományi törekvésekkel, melyek a fogalmak helyett a szövegből indulnak ki, s figyelembe veszik a nyelv – s így a terminológia – társas meghatározottságát (vö. Temmerman–Kerremans 2003),¹⁰ illetve ezzel összefüggésben a nyelv – s így a terminológia – rétegzettségét is (vö. Kuna–Ludányi 2019).

A szervezett nyelvmenedzselésnek hatóköre szempontjából is különböző szintjei vannak. Szemben a hagyományos nyelvtervezéssel, amely legfelső szintről (pl. valamilyen központi állami intézmény vagy nagy tekintélyű tudományos testület által) irányított tevékenység, a szervezett nyelvmenedzselés különböző szintű egységekhez kötődik a társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális, tudományos stb. intézmények hierarchiájában (pl. helyi és regionális önkormányzatok; nevelési-oktatási intézmények, ezek helyi, regionális és központi irányító szervei; helyi, regionális, központi gazdasági, társadalmi, kulturális, tudományos szervezetek).

¹⁰ Itt jegyzem meg, hogy ma már a nyelvtervezés keretein belül is léteznek alulról felfelé irányuló kezdeményezések, ott sem teljesen szokatlan az állami irányítás nélküli, szakértői vagy más független csoportok által végzett nyelvalakító tevékenység (vö. Antia 2000; Beukes 2010).

Mivel a nyelvi probléma a kommunikációs helyzettől függően különböző szinteken keletkezik, logikus, hogy kezelését különböző szinteken kell legalábbis megkezdeni (vö. Szabó Mihály 2007).

Az, hogy a nyelvvalakítás különféle szinteken történik, és különféle társadalmi csoportok érdekeit (eltérő módon) szolgálja (vagy nem szolgálja), nem azt jelenti, hogy a központilag irányított nyelvvalakítás idejétmúlt volna. Erre épp a terminológia kiváló példa: mivel a szaknyelvi terminológia egységes – vagy legalábbis következetes – használata alapvető követelmény (a nyelvi változatosság a formális stílusú szaknyelvi regiszterekben kevésbé kívánatos), ahhoz, hogy a különböző szintű intézmények egységesen használják például a szlovák nyelvű dokumentumok fordításában a szaknyelvi terminusokat, központi irányításra van szükség, vagy ahogy ezt már 2002-ben megfogalmaztuk: „[A] szakterminológia kialakítása, kodifikálása és elterjesztése, valamint az országos hatókörű dokumentumok (törvények, általános érvényű rendeletek, az állampolgároknak szóló közérdekű tájékoztató szövegek) és típusfeliratok magyar változatának elkészítése egyetlen központban szakemberek közreműködésével kell, hogy történjék [...]” (Lanstyák–Szabó Mihály 2002: 118).¹¹

2.4. Diskurzusalakítás és korpuszalakítás

A hagyományos nyelvtervezés-elmélet a nyelvi problémákat a nyelvi kompetencia szintjén értelmezi, vagyis elvont módon, a „nyelv” problémájaként, nem pedig a beszélők problémájaként (vö. Szabó Mihály 2007). Maga a beszélés – amely ténylegesen létezik (szemben a csak ideológiai képződményként létező „nyelvvél”) – a nyelvtervezésnek nem tárgya, ellenben a nyelvmenedzselésnek igen. A számtalan kisebb nyelvi problémát okozó variálódás kezelése ugyan megjelenik a nyelvtervezés-elméletben, ám nem jelentőségének megfelelően. A nyelvmenedzselés-elmélet a nyelvi problémák legkülönbözőbb típusaira irányítja rá a figyelmet, olyanokra is, amelyek soha nem kerültek be a nyelvtervezés látószögébe.

A nyelvvalakítás az elmélet szerint egyaránt irányul konkrét nyelvi diskurzusoknak és magának a nyelvi rendszernek a megváltoztatására; az előbbit **diskurzusalakításnak**, az utóbbit **korpuszalakításnak** nevezzük (lásd Lanstyák 2018a). Természetesen a „nyelv”, illetve a különféle „nyelvváltozatok” csak diskurzusokon keresztül befolyásolhatók, ám a nyelvvalakítónak nem feltétlenül célja konkrét esetekben, hogy befolyásolja a nyelvi rendszert, vagyis nyelvi változásokat idézzon elő; valamely konkrét diskurzus befolyásolása kizárólagos célja is lehet (vö. Tolcsvai Nagy 2019: 35). Például egy szöveg stilisztikai átfésül(tet)ésével a legtöbb

¹¹ A központosított terminológiatervezés szükségességére lásd Fóris 2011; lásd még Fóris–B. Papp 2011.

embernek nem az a célja, hogy „nyelvünk egészséges fejlődését igyekezzék biztosítani”,¹² hanem csupán annyi, hogy jól megfogalmazott szöveget adjon ki a kezéből.

Ebben a nyelv alakítás eltér a hagyományos nyelvtervezéstől, melynek célja mindig a nyelvi rendszernek, pontosabban az ún. standard nyelvváltozat elemeinek, olykor formáinak a megváltoztatása.

A nyelvmenedzselés megközelítése azért előnyös, mert nem szakítja el egymástól a diskurzusalkotást (a spontán beszédet), a diskurzusalakítást (a diskurzusba való spontán beavatkozásokat a létrejövő nyelvi problémák megoldása érdekében) és a terminológiaalkotást (a korpuszalakítást, korpusztervezést). A terminológiaalkotásnak a diskurzusokhoz való erős kötése is hozzájárul a folyamat életszerűségéhez, s ezáltal sikeréhez is.

Érdekes utalni Hübschmannová–Neustupný tanulmányára (2004), melyben a szerzők a csehországi romani nyelv intellektualizálásával, szaknyelvi szókincsének bővítésével foglalkoznak. Írásuk végén ajánlásokat fogalmaznak meg a romani terminológiafejlesztésre nézve. Ezek egyike szerint a szokásos, íróasztal melletti, mesterséges terminológiaalkotás kifejezetten kerülendő, helyette a romani beszélőkkel készített beszélt és írott nyelvi diskurzusokat kell rögzíteni és elemezni a bennük alkalmazott diskurzusalakítási stratégiákat, átvéve belőlük az alakítás folytán létrehozott, szaknyelvi jellegű lexikális elemeket (Hübschmannová–Neustupný 2004).

A nyelvmenedzselők számára tehát nemcsak maga a „végtermék”, a hétköznapi beszélők által létrehozott terminus az érdekes, hanem többek között az is, hogy a beszélők hogyan viszonyulnak a diskurzus során észlelt normasértésekhez, hogyan értékelik ezeket, illetve a létrejövő terminusokat, miként kezelik a diskurzusokban létrejövő variálódást stb. (vö. Hübschmannová–Neustupný 2004).

Annak érdekében, hogy jobban el tudjuk képzelni, hogyan történik az ilyen diskurzusalakítás, nézzük meg a következő rövid eseteleírást.

„Édesapám már több mint 30 éve liftszerelő, és már a szakmunkás-képzőben is szlovákul tanulta meg az ehhez kapcsolódó szakkifejezéseket. Nemrég új munkatársat vettem fel mellé, akit neki kellett betanítania, de a közös munka eleinte nehézségbe ütközött, a munkatársa ugyanis magyar tannyelvű szakközépiskolába járt, így ő minden szakkifejezést magyarul használt, ami megértési gondokat okozott. Édesapám részéről ez a nyelvi akadály leküzdhetőbbnek bizonyult, mivel ő a szakmai gyakorlatának köszönhetően ki tudta következtetni a

¹² Ez a nyelvművelés deklarált célja, lásd *A magyar nyelv értelmező szótárának* „nyelvművelés” szócikkét.

magyar szakkifejezés jelentését, még ha esetleg ő nem is használja magyarul.

A munkatársak között kommunikációs fennakadást jelentett, hogy más-más nyelven ismerték az adott szakterület szókincsét. A félreértések elkerülése, illetve a közös munka gördülékennyé tétele érdekében eleinte körülírásokhoz folyamodtak, magyarázatokkal egészítették ki mondanivalójukat. A megértés annak a félnek volt könnyebb, aki nagyobb szakmai tapasztalattal rendelkezik, a másnyelvi szakszókincs elsajátítását ugyanis a szaktudás jelentősen segíti. Fokozatosan azonban idomult egymáshoz a nyelvhasználatuk, mivel a közös cél – a munka mihamarabbi elvégzése – jelentős mértékben motiválta az alkalmazkodási folyamatot. Az egyik fél még mindig a szlovák szakkifejezéseket használja, a másik pedig magyarul használja a szakszavakat, egy idő után azonban már nem kellett körülírásokhoz folyamodniuk, mert mindketten megértették már a másik nyelven is a szakszavakat, de a saját nyelvhasználatukban megmaradtak az eredetileg használt nyelvnél.” (Nyelvinapló-bejegyzés.)¹³

Látjuk, hogy a diskurzusalakítás során az egyszerű nyelvmenedzselés keretében a két liftszerelő úgy oldotta meg az eltérő szakterminológia használatából adódó megértési nehézségeket, hogy fokozatosan megismerték a másik fél terminológiáját, miközben továbbra is a sajátjukat használták. Ez az eset – más hasonlókkal együtt – érvként szolgálhat a mellett a szervezett nyelvalakítási stratégia mellett, amely nem veti el a terminológiai variabilitást, vagyis azt állítja, hogy a szervezett nyelvalakításnak nem lehet egyedüli stratégiája a variálódás kiküszöbölése (vagyis az egyik változat kiemelése, a többi elvetése), hanem inkább az egyértelműsítés, az egyes változatok egyértelmű hozzárendelése az adott fogalomhoz, illetve az azt jelölő terminushoz, a formális szaknyelvi szövegekben stilisztikailag jelöletlen vezérszinonimához (vö. Fóris 2006: 740).

Míndez összhangban van azzal a terminológiatudományi felismeréssel, hogy a szinonímia és a poliszémia, illetve általában a többértelműség, továbbá homályosság (a nyelvi kategóriák határainak elmosódottsága) nemcsak az általában vett nyelvtől nem idegen, hanem a szaknyelvekben, illetve

¹³ A **nyelvi naplók** olyan írott dokumentumok, melyek nyelvi vonatkozású eseményeket és észrevételeket rögzítenek, azaz olyan eseményeket, melyekben a beszélés, beszéd hallgatása, olvasás vagy írás meghatározó szerepet játszik. Nyelvi vonatkozású események leírásán kívül a nyelvi naplók nyelvi reflexiókat is tartalmazhatnak, olyan észrevételeket különféle nyelvi jelenségekkel kapcsolatban, amelyek nem köthetők egyetlen konkrét eseményhez. A naplóbejegyzések nem csekély része nyelvi problémákról szól. A pozsonyi Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén 2006 és 2017 között készítették a magyar szakos hallgatók nyelvi naplókat.

a terminológiában is természetes (ld. pl. Temmerman–Kerremans 2003; Fóris 2006; Sageder 2010; Tamás 2011; Fóris–B. Papp 2011), ezenkívül pedig a terminológia alakulása nem független a különféle ideológiai, politikai, kulturális, gazdasági stb. tényezőktől sem (vö. Fóris 2006, 2011; Bérces 2011).

Köztudomású, hogy kisebbségi helyzetben a szaknyelvi diskurzusok számottevő része a többségi nyelvből való fordítás. A fenti követelmény természetesen a fordított szövegekre is vonatkozik, tehát ezekben is érdemes vizsgálni a fordítók diskurzusalakító stratégiáit, már csak azért is, mert a szakszavak keletkezésének legfontosabb forrása az eredeti szaknyelvi szövegek után a szaknyelvi fordítás (vö. Antia 2000, Antia et al. 2005; UNESCO 2005; Valeontis–Mantzari 2006); ezt tükrözi az „elsődleges”, valamint a „másodlagos megnevezés”, illetve „terminusalakítás” fogalma. **Elsődlegesnek** az érintett fogalom első megnevezését nevezik, **másodlagosnak** pedig e megnevezés más nyelvre való fordítását (Valeontis–Mantzari 2006). Ez a megkülönböztetés releváns a kisebbségi nyelvváltozatok szempontjából, ezekben ugyanis a terminusok jelentős része másodlagos megnevezés.

Ugyanakkor a fordítások a forrásai a terminológiai bizonytalanságoknak is. Ilyen pedig a szakszavak területén szlovákiai magyar viszonylatban nagyon sok van. Ennek fő oka az, hogy az egyes fordítók, amikor az egyszerű nyelvalkítás keretében létrehozzák a szlovák szakszavak szlovákiai magyar megfelelőit, sok esetben nincsenek tekintettel sem a magyarországi terminológiára, sem a már esetleg létező szlovákiai magyar megfelelőkre. Így jönnek létre például az ilyen variánsok: *ucsnyovka* : *inasiskola* : *szaktanintézet* : *szakmunkásképző*; *Legfelső Ellenőrzési Hivatal* : *Legfelső Ellenőrző Hivatal* : *Állami Számvevőszék*; *Monopóliumellenes Hivatal* : *Monopolellenes Hivatal* : *Gazdasági Versenyhivatal*; *NÚCEM* : *Certifikált Mérések Nemzeti Intézete* : *Certifikált Oktatási Mérések Nemzeti Intézete* : *Oktatásügyi Szabványosított Mérések Nemzeti Intézete* : *Nemzeti Oktatási Mérési Intézet*.

Ebben a helyzetben a szervezett nyelvmenedzselésnek fontos szerepe kellene legyen a terminológia alakításában (vö. Szabómihály 2002).

2.5. Standard és nemstandard nyelvváltozatok menedzselése

Az 1. pontban említett normafelfogásból, valamint abból, hogy az elmélet a diskurzusalakítást is magába foglalja, következik, hogy a nyelvmenedzselés szakemberei – a nyelvtervezőktől eltérően – tevékenységüket nem korlátozzák a nyelv standard változatára; a nyelvalkításnak legitim célja lehet elvileg bármely olyan nyelvváltozat megváltoztatása, amelyben az adott probléma jelentkezik.

Az elméletnek ez a vonása is előremutató a kisebbségi kétnyelvűség szempontjából, ugyanis a kisebbségi kétnyelvűség körülményei közt a nemstandard változatok fontosabb szerepet játszanak, mint a többségi társa-

dalmakban. A nemstandard változatok menedzselése elsősorban az egyszerű nyelvalkítás keretében történik; erre főntebb már több példát láttunk, számukat nem szükséges szaporítani. Elvileg azonban annak sincs akadálya, hogy szervezett nyelvmenedzselési lépések történjenek például egy eleve nemstandardnak szánt nyelvi elem létrehozására vagy stabilizálására.

A főntebb említett, a csehországi romani nyelv terminológiaalakítási törekvéseiről szóló tanulmány szerzőinek egyik ajánlásához például ezt a megjegyzést fűzik: „Az a feltételezés, hogy a szaknyelvi fejlesztés kéz a kézben kell járjon a standardizálással, téves: a variálódás megtartható.” (Hübschmannová–Neustupný 2004: 106; a szerző fordítása)

A hagyományos terminológiaalakítás egyik legfontosabb területe a standardizálás, melynek során a teljesen vagy részlegesen szinonim terminusokat a „kívánatos” (preferred), „elfogadott” (admitted) és „elutasított” (deprecated) kategóriák valamelyikébe sorolják, melyekről az idősebb nemzedéknek az Aczél György-i kultúrpolitika három T-je jut eszébe (támogat – tűr – tilt). **Kívánatos** a terminológiai szakbizottság által javasolt terminus, **elfogadott** ennek a szintén használhatónak ítélt szinonimája, **elutasított** pedig az, melynek használatát nem támogatják (ISO 704:2000(E)).

Az ilyen jellegű kategorizálás a nyelvmenedzselés-elmélet fényében nem állja meg a helyét: azt ugyanis, hogy egy terminus kívánatos, elfogadott vagy elutasított-e, a használat körülményei határozzák meg. Egy informális stílusú, nemstandard elemeket is tartalmazó diskurzusban éppenséggel a terminológiai szakbizottság által elutasított terminus használata lehet a leghelyénvalóbb. Öröndetes fejlemény azonban, hogy a korábbi előíró szemléletű terminológiaalakítás mellett újabban megjelent a leíró megközelítés is, melyben a hangsúly például a szinonimák tekintetében azok jellemzésén van a tényleges használat szempontjából; a szakemberek immár elismerik, hogy az eltérő szinonimákra szükség van, mivel eltérő kommunikációs szükségleteket elégítenek ki (Valeontis–Mantzari 2006; vö. még UNESCO 2005).

A leíró szemléletű terminológiaalakítás terjedésére utal Fóris (2017: 131) észrevétele:

„Az általam ismert európai nyelvi, nyelvstratégiai intézetekre, terminológiai intézetekre, osztályokra a deskriptív szemléletű hozzáállás a jellemző, az általuk működtetett szisztéma sokkal inkább egy, a beszélőket hiteles információkhoz juttató rendszer, céljuk olyan elvek kidolgozása, amelyek lehetővé teszik, hogy minél többen jussanak hozzá a nyelvi információkhoz, és hogy az egyes intézmények, minisztériumok azonos elvek szerint dolgozhassanak. Vagyis a céljuk nem a nyelvi szabványosítás, hanem egyfajta nyelvi harmonizációs rendszer működtetése. Ez pedig korunkban főleg hiteles és ingyenes online források, szótárak, adatbázisok kialakítását és közzétételét jelenti.”¹⁴

¹⁴ Lásd még Fóris–Bölcskei 2019: 146.

2.6. Hatalom és érdek

A hagyományos nyelvtervezés feltételezi a felülről történő irányítást; úgy tekint magára, mint objektív, technikai diszciplínára, amely szándéka szerint össztársadalmi érdekeket képvisel, a tervezők mintegy az egész társadalom nevében járnak el. Szabó Mihállyal együtt (2007) azonban feltehetjük a kérdést: honnan ered ez a szerepük, legitimitásuk. A kérdés költői: a hagyományos nyelvtervezésről sok jót elmondhatunk, de azt nem nagyon, hogy demokratikus volna.

A nyelvmenedzselők a nyelvalkítás objektivitását mítosznak tekintik: számukra nyilvánvaló, hogy a társadalmi csoportonként eltérő, nemegyszer ellentétes érdekek miatt a nyelvalkítók nem viselkedhetnek úgy, mintha tevékenységük valamiféle össztársadalmi érdekeket képviselne. Tisztában vannak azzal, hogy a hatalom egyenlőtlen eloszlása a nyelvalkításra is kihat.

Az állami irányítottságból következően a hagyományos nyelvtervezés szakemberei nem különösebben érdeklődnek a hatalom kérdései iránt, hiszen tipikus esetben számukra a hatalom adva van, a nyelvtervezés kivitelezéséhez szükséges eszközök rendelkezésükre állnak. Ezzel szemben a nyelvmenedzselők, mivel az „alulról felfelé” megközelítést alkalmazzák, hangsúlyozottan foglalkoznak a hatalom kérdéseivel, a kritikai diskurzus-elmélethez vagy a nyelvi imperializmus elméletéhez hasonlóan, abból kiindulva, hogy a nyelvi problémákkal szembesülő különféle csoportoknak nem azonosak az érdekeik, s ezek csak akkor érvényesíthetők, ha képviselőiknek hatalmuk van a nyelvalkítás eredményeinek kivitelezésére, ha pedig nincs, esélyük csak akkor van, ha ügyüket felvállalja valamely hatalommal rendelkező csoport. Szabó Mihály (2007: 55) erről így ír:

„A kidolgozott akciótervek sikeressége szempontjából rendkívül fontos a hatalmi viszonyok jelentőségének a felismerése: kisebbségi helyzetben például azért nehéz klasszikus értelemben vett nyelvtervezést folytatni, mert a kisebbségi nyelvészek két szempontból is alárendelt helyzetben vannak: egyrészt a többségi nemzettel és nyelvészekkel szemben – ugyanis a többségi állami nyelvpolitika óhatatlanul behatárolja a kisebbségi szervezett nyelvfejlés, nyelvtervezés mozgásterét –, másrészt a saját anyanemzetével és az anyaországi „nyelvtervezőkkel” szemben, tudniillik ezek az adott nemzeti nyelvre vonatkozóan hoznak nyelvtervezési döntéseket, ezek meghozatalakor azonban a kisebbségi közösség(ek) sajátos helyzetét és problémáit általában nem veszik figyelembe. Mindez a kisebbségi helyzetben élők számára csak nehezen megoldható nyelvi problémákat eredményezhet.”

Ami az érdekeket illeti, amíg a Gramma Nyelvi Iroda munkatársai meg nem ismerkedtek a nyelvmenedzselés-elmélettel, abban a hiszemben voltak

(engem is beleértve), hogy az egész szlovákiai magyar közösség érdekeit képviselik. Az elmélet megismerése után tudatosult bennünk, hogy ez nem így volt: az olyan kodifikáció, amely a magyarországi terminológiával való minél nagyobb fokú egyezésre törekszik, leginkább a Magyarország felé nyitott, mobilis középosztály érdekeit szolgálja, ugyanakkor nagyon előnytelen a Magyarországra ritkán járó, ott továbbtanulni vagy munkát vállalni nem szándékozó tömegek számára (vö. Hübschmannová–Neustupný 2004).

A terminológusok implicit módon elismerik a hatalmi viszonyok fontosságát a terminológiaalakítás szempontjából; ez abból látszik, hogy a terminológiapolitikát az általános nyelvpolitika részének tekintik (Fóris 2011).

2.7. Nyelv – kommunikáció – társadalom

A nyelvmenedzselők nemcsak az eltérő érdekekkel és a hatalmi viszonyok szerepével számolnak, hanem a nyelvi problémákat tágabb összefüggésekben, a kommunikációs problémák részeként vizsgálják, a kommunikációs problémák vizsgálatában pedig tekintettel vannak a tágabb társadalmi kontextusra. A nyelvi problémák kezelése ezért az azokat befolyásoló társadalmi és kommunikációs problémák kezelésével kezdődik.

Például a csehországi romák nyelvcsereje mögött a kiváltó társadalmi-gazdasági tényező a hagyományos kultúra elvesztése, valamint az az ebből fakadó tény, hogy csökkent azoknak a színtereknek a száma, ahol lehetőség volt a romani használatára. Ezért a szakemberek szerint a csehországi romani nyelvmenedzselés csak akkor lehet sikeres, ha el lehet érni, hogy fokozatosan bővüljön azoknak a nyelvhasználati színtereknek, illetve beszédhelyzeteknek a száma, ahol a romani nyelv formális változatai természetes módon használhatók (Hübschmannová–Neustupný 2004). Ehhez pedig státuszalakításra (státusztervezésre), és persze anyagi eszközökre van szükség.

Szlovákiai magyar viszonylatban is hasonló a helyzet: ahhoz, hogy a szlovákiai magyar beszélők megismerjék és használni tudják például az államigazgatási terminológiát, elengedhetetlen, hogy a magyar nyelv minél szélesebb körben jelen legyen az államigazgatásban. Ismét Szabómi-hály Gizellát idézem (2007: 55):

„A szlovákiai magyar nyelvűvelők a szlovák hatást mutató kontaktusjelenségek használatát és a kódváltást a beszélők »kényelemszeretetével«, »igénytelenségével« magyarázták, a megoldást pedig leginkább a beszélők nyelvi tudatának, tudatosságának emelésében, a nyelvi ismeretterjesztésben látták. Ha azonban egy dokumentumon az

olvasható, hogy *Platobný výmer (fizetési meghagyás)*,¹⁵ a fenti módszerrel aligha lehet elérni, hogy egy hivatalnok ne azt mondja az ügyfélnek: *A platobný výmert egy hónapja postán küldtük el.* Ily módon ugyanis mind a hivatalnok, mind az ügyfél számára egyértelmű, milyen iratról van szó; lehet, hogy nem is tudják, hogyan kellene ezt magyarul mondani; ha a szóban forgó dokumentum megnevezésével nyelv művelő írás foglalkozott is, nem biztos, hogy azt olvasták, vagy ha olvasták is éppen, lehet, hogy már elfelejtették stb. A szlovák szó, kifejezés választása tehát az interakció résztvevői által az egyértelműség vagy a nyelvi hiány kiküszöbölése végett alkalmazott nyelvi menedzselési stratégia. Az említett irat magyar nyelven való említésének akkor van esélye, ha a magyar megnevezéssel a hivatalnok és az ügyfél is rendszeresen találkozik, azt megjegyzik; optimális esetben az irat kétnyelvű vagy csak magyar szövegezésű. Ehhez azonban az szükséges, hogy jogszabály írja elő vagy engedje meg a magyar nyelvű iratok alkalmazását az adott hivatalban.”

Nyilatkozat szintjén a terminológiapolitikának az UNESCO által kidolgozott alapelvei is számolnak a terminológiaalakítás társas meghatározottságával, a különféle kulturális, etno- és geolingvisztikai, valamint társaslélektani tényezőkkel, melyek a terminológiaalakításnál figyelembe veendőek (UNESCO 2005; lásd még Fóris 2011). Ez a szemlélet azonban magukban a szabványosított terminológiaalakítási módszerekben és ajánlásokban nem érvényesül (ISO 704:2000(E)).

3. Összegzés

Dolgozatomban a nyelvmenedzselés-elmélet néhány fontos jegyét mutattam be a kisebbségi magyar beszélőközösségekben folyó nyelvalkító tevékenységek szemszögéből.¹⁶ Célom az volt, hogy felhívjam a figyelmet arra, hogy ez az elmélet – legalábbis kisebbségi körülmények között – jól hasznosítható a terminológiaalakító munkálatokban is, főként azért, mert demokratikus és életszerű: folyamatosan tekintettel van a hétköznapi beszélők igényeire, s a problémakezelési javaslatok kidolgozásában a hétköznapi beszélők egyszerű nyelvmenedzselési megoldásaiból indul ki, ugyanakkor figyelembe veszi az egyes beszélői csoportok eltérő érdekeit,

¹⁵ A zárójeles fordítás nem jelenik meg a dokumentumon, azt Szabó Mihály pótolta.

¹⁶ Az elmélet legfontosabb jegyei közül eggyel, azzal, hogy a nyelvmenedzselők a nyelvalkító folyamatot többféle szakaszra bontják, nem foglalkoztam. Ezt a hiányt némileg enyhíti az a tény, hogy ennek a kérdésnek korábban egy külön írást szenteltem (lásd Lanstyák 2014a, 2014b). Ennek a jegynek is megvan a párhuzama a terminológiaalakításban (UNESCO-irányelv 2005).

a hatalmi viszonyokat, s a nyelvi problémák kommunikációs és társadalmi-gazdasági meghatározottságát is.

Fejtegetéseim során arra is fény derült, hogy az újabb terminológiaalakítás jóval közelebb áll a nyelvmenedzselés-elmülethez, mint a terminológiaalakítás hagyományosabb válfaja. Mindez lehetőséget teremt arra, hogy ez a két terület – melyeket összeköt, hogy ilyen vagy olyan módon az alkalmazott nyelvtudományhoz tartoznak – a jövőben nagyobb mértékben hasson egymásra.

Megjegyzés: A nyelvi problémákkal és a nyelvi ideológiákkal kapcsolatos korábbi kutatásaimat az MTA támogatta, részben közvetlenül, részben a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda közvetítésével. Nyelvi problémákkal később az APVV-17-0254 sz. projekt keretében foglalkoztam a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. A fordítással kapcsolatos szövegrészek a *Preklad, kultúrna hybridita a plurilingvizmus v kontexte mađarskeg literárnej vedy a lingvistiky* elnevezésű VEGA-projekt (1/0272/17) támogatásával készültek, szintén a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Itt köszönöm meg Sebők Szilárd észrevételeit és Kitlei Ibolya javításait. Továbbá köszönetemet fejezem ki a kiadónak, hogy hozzájárult a tanulmány aktualizálásához és közzléséhez. Az első megjelenés adatai: Lanstyák István 2019. Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 73–93.

Szakirodalom

- Antia, Bassey E. 2000. *Terminology and Language Planning. An alternative framework of practice and discourse*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- Antia, Bassey E. – Budin, Gerhard – Picht, Heribert – Rogers, Margaret – Schmitz, Klaus-Dirk – Wright, Sue Ellen 2005. Shaping Translation: A View from Terminology Research. *Meta* 50/4. DOI:10.7202/019907ar
- T. Balla Ágnes – Balogh Erzsébet 2010a. Nyelvi menedzselés többnyelvű vállalatoknál. In: Zimányi Árpád (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a magyar nyelv évében. A XIX. MANYE kongresszus előadásai*. Eger, 2009. április 16–18. (A MANYE Kongresszusok Előadásai 6.) MANYE – Eszterházy Károly Főiskola, Székesfehérvár – Eger. 865–870.
- T. Balla Ágnes – Balogh Erzsébet 2010b. Adatgyűjtés multinacionális nagyvállalatoknál. In: Geccsó Tamás – Sárdi Csilla (szerk.) *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban*. Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest. 288–291.

- Balogh Erzsébet – T. Balla Ágnes 2009a. Nyelvi menedzselés multinacionális nagyvállalatoknál: két, Magyarországon működő nagyvállalat kommunikációjának összehasonlítása a nyelvmenedzselés-elmélet segítségével. In: Borbély Anna – Vančonek Kremmer Idikó – Hattyár Helga (szerk.) *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Tinta Könyvkiadó, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 531–535.
- Balogh Erzsébet – T. Balla Ágnes 2009b. Interkulturális kommunikáció magyarországi multinacionális nagyvállalatoknál. In: Nádor Orsolya (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. MANYE Kongresszus előadásai*. Budapest. 2008. április 3–5. (A MANYE Kongresszusok Előadásai 5.) MANYE – Balassi Intézet, Budapest. 928–932.
- Benő Attila – Péntek János 2019. A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 59–72.
- Bérces Emese 2011. Helyesírás és terminológia-politika. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Budapest–Beregszász. 445–450.
- Beukes, Anne-Marie 2010. 'Not Leaving your Language Alone': Terminology Planning in Multilingual South Africa. In: Dykstra, Anne – Schoonheim, Tanneke (eds.) *Proceedings of the 14th EURALEX International Congress*. Fryske Akademy, Leeuwarden/Ljouwert. 882–891.
<https://euralex.org/publications/not-leaving-your-language-alone-terminology-planning-in-multilingual-south-africa/>
- Dovalil, Vit 2022. Metalinguistic activities as a focus of sociolinguistic research: Language Management Theory, its potential, and fields of application. *Sociolinguistica: European Journal of Sociolinguistics* 36/1–2: 35–53.
- Fairbrother, Lisa – Kimura, Goro Christoph 2020. Introduction: What is a language management approach to language problems and why do we need it? In: Kimura, Goro Christoph – Fairbrother, Lisa (eds.) *A Language Management Approach to Language Problems: Integrating Macro and Micro Dimensions*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 1–28.
- Fóris Ágota – B. Papp Eszter 2011. A terminológiai szabványosítás es harmonizáció a nyelvi jogok érvényesítésének szolgálatában. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Budapest–Beregszász. 429–433.
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea 2019. Ajánlások a magyar terminológiastratégia-hoz. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 140–162.

- Fóris Ágota 2006. A magyar terminológia helyzete és fejlesztésének feladatai napjainkban. *Magyar Tudomány* 166/6: 737–745.
- Fóris Ágota 2011. A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat es az elmélet viszonya. In: Hires-László Kornélia – Karmacsai Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Budapest–Belegszász. 421–428.
- Fóris Ágota 2014. A szaknyelvek terminológiai szempontú megközelítése. In: Veszelszky Ágnes – Lengyel Klára (szerk.) *Tudomány, technolektus, terminológia – a tudományok, szakmák nyelve*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest. 27–36.
- Fóris Ágota 2017. A magyar terminológia-politikáról és -stratégiáról. In: Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.) *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében*. Termini Egyesület, Törökbálint. 120–128.
- Grinev-Griniewicz, Siergiej 2014. Terminological aspects of modern language policy. *Crossroads. A Journal of English Studies* 6/3: 4–15.
- Hübschmannová, Milena – Neustupný, Jiří V. 2004. 'Terminological' processes in north-central Romani. *Current Issues in Language Planning* 5/2: 83–108.
- Jakab István 1983. *Nyelvünk és mi*. Madách Könyv- és Lapkiadó, Bratislava.
- Jakab István 1987. *Nyelvi vétségek és kétségek*. Madách Könyv- és Lapkiadó, Bratislava.
- Jernudd, Björn H. 1991. The fifth lecture: Individual discourse management. In: *Lectures on Language Problems*. Bahri Publications, New Delhi. 62–68.
- Jernudd, Björn H. 1993. Language planning from a management perspective: An interpretation of findings. In: Jahr, Ernst Håkon (ed.) *Language conflict and language planning*. Mouton de Gruyter, Berlin. 133–142.
- Jernudd, Björn H. 2020. The origin and development of a language management framework. In: Kimura, Goro Christoph – Fairbrother, Lisa (eds.) *A Language Management Approach to Language Problems: Integrating Macro and Micro Dimensions*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 31–48.
- Jernudd, Björn H. – Neustupný, Jiří V. 1987. Language planning: for whom? In: Laforge, Lorne (ed.) *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Les Presses de L'Université Laval, Québec. 71–84.
- Kimura, Goro Christoph – Fairbrother, Lisa 2020. Epilogue: Reconsidering the language management approach in light of the micro-macro continuum. In: Kimura, Goro Christoph – Fairbrother, Lisa (eds.) *A language management approach to language problems: Integrating macro and micro dimensions*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 255–267.
- Kuna Ágnes – Ludányi Zsófia 2019. Terminológiai elvek az orvosi szaknyelvben és a gyógyító kommunikációban. Problémák, tendenciák, ideológiák. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 120–139.

- Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella 2002. Nyelvi jogaink érvényesítésének nyelvi feltételei. In: Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella (szerk.) *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Kalligram Kiadó, Pozsony. 117–126.
- Lanstyák, István – Szabó Mihály, Gizella 2009. Hungarian in Slovakia: Language management in a bilingual minority community. In: Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah (eds.) *Language Management in Contact Situations*. Peter Lang, Frankfurt am Main. 49–73.
- Lanstyák István 2014a. A nyelvmenedzselés-elmélet két kérdéséről. In: Misad Katalin – Csehy Zoltán (szerk.) *Speculum varietatis. Jazykový a literárny manažment v multikulturnom priestore a (pseudo)identita textov*. Univerzita Komenského, Bratislava. 7–38.
- Lanstyák István 2014b. On the process of language problem management. *Slovo a slovesnost* 75/4: 325–351.
- Lanstyák István 2014c. A nyelvvalakítás-elmélet és a tankönyvek. In: Lőrincz Julianna – Simon Szabolcs – Török Tamás (szerk.) *Az anyanyelvoktatás dokumentumainak szakmai, módszertani vizsgálata*. Selye János Egyetem, Komárom. 28–38.
- Lanstyák István 2015. Nyelvalakítás – névalakítás. A tulajdonnevekkel kapcsolatos nyelvi problémák kezelése a nyelvmenedzselés-elmélet keretében. In: Vörös Ferenc – Misad Katalin (szerk.) *A nyelv földrajztól a névföldrajzig 5. Interetnikus kapcsolatok*. Szenczi Molnár Albert Egyesület, Pozsony. 43–75.
- Lanstyák István 2018a. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda, Somorja.
- Lanstyák, István 2018b. On the strategies of managing language problems. In: Fairbrother, Lisa – Nekvapil, Jiří – Sloboda, Marián (eds.) *The Language Management Approach: A Focus on Research Methodology*. Peter Lang, Berlin. 67–97.
- Lanstyák István 2019. Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L’Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 73–93.
- Lanstyák, István 2021. Language problems, language related social problems, metalinguistic activities. *Forum Social Sciences Review / Fórum Társadalomtudományi Szemle* 23/5: 61–72.
- Ludányi Zsófia – Domonkosi Ágnes 2022. Nyelvmenedzselési folyamatok a magyar járványszókinés alakulásában. *Eruditio – Educatio* 17/3: 3–20.
- Ludányi, Zsófia 2019. Language ideologies in Hungarian language counselling interaction. *Eruditio – Educatio* 14/3: 59–76.
- Ludányi, Zsófia 2020. Language ideologies in contemporary Hungarian organized medical language management. *Slovo a slovesnost* 81/2: 91–110.
- Misad Katalin 2009. *Nyelvi kontaktusok*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- Muraoka, Hidehiro 2009. A typology of problems in contact situations. In: Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah (eds.) *Language Management in Contact Situations*. Peter Lang, Frankfurt am Main. 151–166.

- Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah 2015. An introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning. *International Journal of the Sociology of Language* 232: 1–12.
- Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah – Balogh Erzsébet – Balla Ágnes T. – Engelhardt, Oliver 2009. Interakció előtti menedzselés multinacionális nagyvállalatoknál Közép-Európában. In: Lanstyák István – Menyhárt József – Szabó-mihály Gizella (szerk.) *Tanulmányok a kétnyelvűségről IV.* Gramma Nyelvi Iroda, Dunaszerdahely. 24–46.
- Nekvapil, Jiří 2000. Language Management in a Changing Society. Sociolinguistic Remarks from the Czech Republic. In: Panzer, Baldur (ed.) *Die sprachliche Situation in der Slavia zehn Jahre nach der Wende.* Peter Lang, Frankfurt am Main. 165–177.
- Nekvapil, Jiří 2006. From language planning to language management. *Sociolinguistica* 20: 92–104.
- Nekvapil, Jiří 2007. Kultivace (standardního) jazyka. *Slovo a slovesnost* 68/4: 287–301.
- Nekvapil, Jiří 2009. The integrative potential of Language Management Theory. In: Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah (eds.) *Language Management in Contact Situations.* Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien. 1–11.
- Nekvapil, Jiří 2010. Language Cultivation in Developed Contexts. In: Spolsky, Bernard – Hult, Francis M. (eds.) *The Handbook of Educational Linguistics.* Wiley – Blackwell, Oxford. 251–265.
- Nekvapil, J. 2012. From language planning to language management: J. V. Neustupný's heritage. *Media and Communication Studies* 63. Hokkaido University, Research Faculty of Media and Communication, Sapporo. 5–21.
- Neustupný, Jiří V. – Nekvapil, Jiří 2003. Language Management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning* 4: 181–366.
- Neustupný, Jiří V. 2002. Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis* 38/4: 429–442.
- Sageder, Dagmar 2010. Terminology Today: A Science, an Art or a Practice? Some Aspects on Terminology and Its Development. *Brno Studies in English* 36/1: 123–134.
- Sherman, Tamah 2007. Language Management on the Front Lines: A Report from Dunajská Streda Language Management Workshop. In: Hidehiro Muraoka (ed.) *Interdisciplinary Studies of Language Management in Contact Situations.* Chiba University, Chiba. 67–77.
- Szabó-mihály Gizella 2002. A magyar nyelvtervezés, nyelvművelés és anyanyelv-ápolás lehetőségei és feladatai Szlovákiában. In: Lanstyák István – Szabó-mihály Gizella. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok.* Kalligram Kiadó, Pozsony. 142–150.
- Szabó-mihály Gizella 2005. Nyelvművelés – nyelvtervezés – nyelvi menedzselés. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 7/4: 67–75.

- Szabó Mihály Gizella 2006. A foglalkoztatásra irányuló szerződések megnevezése szlovákul és magyarul 1–2. *Új Szó*, 2006. április 3. és április 10.
- Szabó Mihály Gizella 2007. A nyelvi menedzselés lehetséges szerepe a magyar nyelvvalakításban. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó (szerk.) *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó, Dunaszerdahely–Budapest. 52–67.
- Tamás Dóra 2011. Terminológiai adatok soknyelvű dokumentálása. In: Hires-László Kornélia – Karmacsai Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Budapest–Beregszász. 434–438.
- Temmerman, Rita – Kerremans, Koen 2003. Termontography: Ontology Building and the Sociocognitive Approach to Terminology Description. In: Hajicová, Eva – Kotešovcová, Anna – Mirovský, Jiří (eds.) *Proceedings of CIL17*. Matfyzpress – MFF UK, Prague.
https://www.researchgate.net/publication/249777141_Termontography_Ontology_Building_and_the_Sociocognitive_Approach_to_Terminology_Description
- Tolcsvai Nagy Gábor 2019. Nyelvstratégia és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 33–46.
- UNESCO-irányelv 2005. *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities*. Prepared by Infoterm. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris. (CI-2005/WS/4)
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf>
- Valeontis, Kostas – Mantzari, Elena 2006. The linguistic dimension of terminology: Principles and methods of term formation. 1st Athens International Conference on Translation and Interpretation Translation: Between Art and Social Science, 13–14 October 2006.
http://www.academia.edu/2317735/THE_LINGUISTIC_DIMENSION_OF_TERMINOLOGY_PRINCIPLES_AND_METHODS_OF_TERM_FORMATION_Kostas_Valeontis_Elena_Mantzari_2006

Források

- ISO 704:2000(E) Terminology work — Principles and methods.
<https://www.iso.org/standard/31696.html> (Hozzáférés: 2023. május 29.)
<http://languagemanagement.ff.cuni.cz/bibliography> (Hozzáférés: 2023. május 29.)